

EEN MINIATUUROORLOG IN DE
17DE EEUW
DOOR DR. H. C. H. MOQUETTE

AN den eeuwenouden strijd tusschen Dordrecht, de oudste Hollandsche stad, die streng vasthield aan haar grootste privilege, het stapelrecht, en andere steden, die te vergeefs krachtig daartegen opkwamen, had ook Rotterdam sinds de tweede helft der veertiende eeuw deel genomen. Met Gorkum en Schoonhoven behoorde onze stad in de zestiende eeuw tot de felste tegenstandsters van Dordrecht en geen verbond kon er gesloten worden met het doel aan dat ondraaglijk handelsjuk een einde te maken, of deze drie steden maakten er deel van uit.

Met de Maasstad had Dordt o.a. telkens kwestie over het vervoer der westersche, d.w.z. fransche wijnen, die volgens Rotterdam niet alleen, als alle goederen uit zee komende, tot deze stad vrij van stapelrecht waren, maar bovendien ook verder stroomopwaarts vrijdom daarvan hadden. Dordrecht protesteerde steeds daartegen en liet het in 1612 niet bij een protest blijven. Het schip van Jan Gillisz Poppe, wijnhandelaar te Rotterdam, werd aangehaald, de schipper beboet. Dordt eischte „verbodemen” van alle fransche wijnen, n.l. uitladen om de juiste hoeveelheid te bepalen en daarna overladen, liefst in Dordtsche schepen, wat een groot voordeel voor de Dordtsche schippers was. De schipper en de wijnkooper brachten de zaak voor het Hof van Holland, doch het vonnis vernemen wij niet.

Naar aanleiding van dit geval kwamen in April 1614 de steden Zaltbommel, Nijmegen, Arnhem, Rotterdam, Tiel en Grave overeen om te trachten „affdoening of moderatie” van het stapelrecht te verkrijgen. Misschien heeft dit gemeenschappelijk optreden iets geholpen; de Staten spreken tenminste in 1618 van de sinds drie jaar betoonde gematigdheid van Dordt. De Merwedestad beroept zich ook zelf in 1617 tegenover Zaltbommel op de door haar betoonde „courtoisie”, maar zij had zich echter nooit verwaardigd op de klachten der voornoemde steden te antwoorden.

15 Mei 1617 kwam het weer tot aanhalingen. Twee schepen geladen met fransche wijnen en varende voor de Rotterdamsche kooplieden Gaudens van Heel, Pieter Foppen van der Meyden e.a. waren ditmaal de slachtoffers. De Rotterdammers contracteerden echter ten slotte met mr. Hugo Muys van Holy, den Dordtschen schout, voor 25 gulden per aangehaald schip, terwijl de schippers, nadat zij de stadsmakelaardij hadden voldaan, konden volstaan met een volger tot Gorkum te nemen, d.w.z. een Dordtschen controleur om toe te zien, dat vóór Gorkum niets uitgeladen werd. Vergezeld van een notaris begaven de schippers zich 23 Mei naar de woning van den tesorier Cornelis Adriaensz. Teresteyn, aan wiens vrouw zij onder protest de boete betaalden en verklaarden te zullen appelleeren. De vrouw antwoordde hierop, „dat zij hoorde ende sach ende partije jegens partije stelde”. Toen ging het naar den plaatsvervangenden schout, kapitein Sybert Wor, om onder gelijk protest ontslag voor hun schepen te verzoeken. In die acht dagen waren de gearresteerden vijfmaal naar Rotterdam geweest om te confereren met hun lastgevers, wier procureur tweemaal voor deze zaak naar Dordt gegaan was en de schippers hadden verder aan een procureur bij het Hof verzocht om daar en desnoods ook voor den Hoogen Raad hun belang tegen schout en tesorier van Dordt waar te nemen. Omdat het voor hen een principieele kwestie gold, bracht ook de regeering van Rotterdam de zaak voor het Hof.

Een gevolg van deze kwestie was verder een vergadering van gedeputeerden van Nijmegen, Arnhem, Rotterdam, Tiel, Zaltbommel, Heusden en Grave op 1 Juli 1617 in Bommel. Voor Rotterdam waren verschenen, Reinier Tromper, burgemeester, Henrick Willemsz. Nobel, vroedschap, mr. Hugo de Groot, pensionaris en Anthonis Willemsz. van der Aa, secretaris der stad. Rotterdam's pensionaris had de leiding. Hij wees er op, dat Dordt ten onrechte stapelrecht eischte op de fransche of andere westersche wijnen, daar deze niet voorkwamen in de ordonnantie van 4 Oct. 1541, waarbij Karel V het stapelrecht opnieuw had geregeld – en beperkt. De Groot drong er vooral op aan, de besprekingen geheim te houden en slechts gezamenlijk met

Dordt te onderhandelen. Hij ried eerst een deputatie daaraan te zenden en, zoo dit niets uitwerkte, de zaken voor te leggen aan de Staten van Holland. Met een door De Groot opgestelde remonstrantie en voorzien van de noodige bewijsstukken trokken afgevaardigden van Nijmegen, Rotterdam en Bommel naar Dordt, maar het eenige resultaat hiervan was, dat laatstgenoemde stad gewapende schepen op de rivier legde, hoewel de deputatie haar onder het oog gebracht had, dat dit de verbittering slechts vergrooten zou. Een verzoek van de Staten aan Dordt, om af te zien van haar onrechtmatige handelingen en daden van geweld, leidde evenmin tot iets.

Begin October moest weer een Rotterdamsch schip het ontgelden. Nu kwam er toch 9 October 1617 antwoord van Dordt op het protest. Zeker, de remonstrantie had zij wel ontvangen, maar de heeren moesten door de mondelinge besprekingen nu wel overtuigd zijn van haar recht. De schipper had stil voorbij willen varen en den wijn verbergen, zonder zelfs een volger te nemen of de makelaardij te betalen en heel goedgunstig was hij tot meer ook niet veroordeeld.

Die volgens haar wederrechtelijke aanhouding kon Rotterdam niet op zich laten zitten; zij schreef aan Zaltbommel, dat Dordt onder pretext van stapelrecht van de westersche wijnen – welk recht door de steden „met bondige redenen” was weerlegd – dat „vermeend” recht door verscheiden „exemplen” trachtte te versterken. Dordt gaf niet toe en liet 18 December aan Zaltbommel weten, dat zij voortaan geen accommodatie of dispensatie van den stapel meer zou verleen, daar er te veel misbruik van gemaakt werd en te veel fraude gepleegd werd. Van 1 Jan. 1618 af zouden dus alle stapelgoederen ook weer verbodemd moeten worden. Van de fransche wijnen is blijkbaar met opzet geen gewag gemaakt om den schijn te vermijden, dat die niet tot de gewone stapelgoederen gerekend werden.

18 Maart 1618 kwamen de verbonden steden te Arnhem bijeen. Rotterdam was evenwel niet vertegenwoordigd en wij vernemen van het behandelde niets dan dat men in April te Rotterdam de zaak nog eens zou komen bespreken. Die

bijeenkomst had plaats 25 April. Opnieuw zond men Dordt een brief en 8 Juni bij een tweede conferentie in de Maasstad kregen de opponeerende steden een nietszeggend antwoord met de uitvlucht, dat de stad nog geen dag voor een samenkomst kon bepalen, daar haar pensionaris voor gewichtige zaken in Denemarken vertoefde.

In het raadhuis op de Hoogstraat, waar de afgevaardigden der verbonden steden vergaderden met de Rotterdamsche burgemeesters Symon Verhaven, Adriaen Keyser en Henrick Nobel en met den pensionaris Hugo de Groot, liet men zich zoo niet met een kluitje in het riet sturen. Dan moesten de Staten-Generaal maar uitspraak doen in deze kwestie. Een door De Groot opgestelde remonstrantie werd 's Maandags 11 Juni aan de Staten gepresenteerd. Behalve op het onrecht om westersche wijnen aan het stapelrecht te onderwerpen werd gewezen op de veel hoogere rechten, die Dordt hiervan hief dan van andere soortgelijke goederen.

Rotterdam liet het niet bij woorden. De vroedschap benoemde 11 Juni vier harer leden om burgemeesters in deze zaak terzijde te staan. Van oordeel, dat men geweld met geweld mocht keeren, zond zij tegenover de gewapende uitleggers (= wachtschepen) van Dordt er ook drie op de Lek en den IJssel, bemand met stadswaardgelders. Eenige schepen met wijn gingen nu exprès de Lek en Merwede op zonder Dordt aan te doen. Toen deze ongemoeid bleven, keerden de gewapende schepen terug, doch zij bleven beschikbaar om zoo noodig weer in dienst gesteld te worden.

De Staten ontboden beide partijen voor zich op 1 September. Tot zoolang zou Dordt zoo bescheiden en gematigd mogelijk optreden „als sy (= de regeerders) tot onderhoude van goede vrintschappe met haare nabuurige steeden voor de laatste drie jaaren hebben gedaan”. Dordt bewilligde daarin; de andere steden moesten eerst onderling overleg plegen.

Rotterdam vertrouwde haar buurvrouw blijkbaar niet en de vroedschap hernieuwde 25 Juni haar besluit van 11 Juni. Bleek het niet, nog dienzelfden dag, dat dat wantrouwen gewettigd was? Schipper Adriaen Adriaensz. van Bouckhoven, die 13 Juni onder convooi westersche wijnen langs

Dordt had gevoerd, werd nu wegens ontduiking van het stapelrecht aangehouden en beboet. Wel was hij onder borgtocht vrijgelaten, maar de aanhaling zat Rotterdam heel dwars. 12 Juli was er weer vergadering te Rotterdam, waarbij wel de secretaris der stad, mr. Cornelis Smoutius, tegenwoordig was, doch niet de pensionaris, dien men blijkbaar noode miste, ook, omdat vele stukken over deze zaak onder hem berustten. Nog eens zond men een schriftelijke uiteenzetting van alle grieven aan Dordt en de gronden, waarom men westersche wijnen vrij achtte van verstpapelen, verbodemen of belasting.

In hoofdzaak komt de brief van 13 Juli overeen met de den 11den Juni aan de Staten gezonden remonstrantie en de geest van De Groot zal er uit gesproken hebben, al had hij dezen brief dan ook niet opgesteld. Ook verder moest Rotterdam het zonder haar kundigen pensionaris in deze zaak doen, want mr. Hugo de Groot werd 29 Augustus wegens hoogverraad gevangen genomen. De voorgestelde conferentie op 1 September kon daardoor niet doorgaan; niet alleen miste de stad haar raadsman en spreker, maar zij had nu ook niet de beschikking over de noodige stukken, daar deze in beslag genomen waren. Nog in November klaagde Rotterdam hierover, doch zij schijnen niet teruggegeven te zijn.

Dordt ging onderwijl op den ingeslagen weg voort. Niet-tegenstaande de door hem gestelde cautie werd Adriaen van Bouckhoven 20 September, toen hij langs Dordt voer, van zijn schip gehaald en in arrest gehouden. Op verzoek van zijn vrouw eischte Rotterdam zijn onmiddellijke vrijlating, op grond dat Dordt beloofd had tot de conferentie zich van feitelijkheden te onthouden en het hier bovendien een oud geschil betrof. Dordt bleef doof en kort daarop kwam schipper Lenaert Maeckrook Bouckhoven gezelschap houden. De Maasstad nam de kosten van hun onderhoud op zich en wendde zich nu tot prins Maurits om hulp.

De regeering was hier 30 October 1618 verzet, maar de nieuwe heeren namen in deze zaak hetzelfde standpunt in als hun voorgangers. Met goedkeuring van Rotterdam werd nu een commissie benoemd uit de Staten van Holland,

waarin de prins zelf ook zitting had. Het vertrouwen in die commissie schijnt hier echter niet heel groot geweest te zijn, want tevens nam de stad nog andere maatregelen. De vroedschap besloot 6 Januari 1619 opnieuw een uitlegger, bemand met acht bootsgezellen en met twaalf of meer soldaten, „wel voorzien jegens alle overval”, de wacht te laten houden bij de Lek. Ten overvloede liet zij nog den 18den Januari van de pui van het stadhuis afkondigen, dat iedereen vrij westersche wijnen te Rotterdam zou mogen laden en de rivier opvaren; de stad zou schippers en kooplui de eventueele schade wel vergoeden. Dat lokte 4 Februari een tegenpublicatie van Dordt uit, welke „quaetwillige” lieden ook in Rotterdam op verschillende plaatsen aanplakten. De Merwedestad had bovendien 21 Januari op die publicatie al geantwoord door nog twee schippers aan te houden. Toen Dordt nu ook nog bezwaar maakte tegen het houden eener conferentie onder leiding van den prins, verving Rotterdam de gewapende kaag door een beteren uitlegger. De tegenpartij stoorde er zich niet aan; 19 Februari moest schipper Jan Dircxz., op weg naar Nijmegen met westersche wijnen, er aan gelooven. Zijn schip werd opgebracht, hij zelf in arrest gehouden.

De Rotterdamsche vroedschap, oordeelende, dat het nu toch de spuigaten uitliep, hield een spoedvergadering en besloot met goedvinden der voor deze kwestie bestaande vroedschapscommissie, een buitengewoon, doch ook reeds in 1537 beproefd gebleken middel te baat te nemen. De uitlegger bij de Lek bracht heel eenvoudig 23 Februari als weerwraak het Dordtsche wachtschip bij Slikkerveer te Rotterdam op. Nu ging er natuurlijk geschreeuw te Dordt op, welke stad hiervan dadelijk een rechtzaak maakte, omdat zij zich aangetast achtte in haar „deugdelijck” bezit. Haar rapport aan den Hoogen Raad ademt groote verontwaardiging. Haar uitlegger was slechts met vijf personen bemand en niet in staat zich te verdedigen tegen een oorlogsschip, gemonteerd met steenstukken, gotelingen (= klein geschut), musketten en pieken en bemand met ongeveer dertig soldaten en matrozen, eenige met bloote cortelassen (= entersabels) of ander geweer (= wapentuig) in de hand. En dan was er

ook nog een kaagschuit met gewapend volk bijgekomen. Zij eischte, dat Rotterdam den Dordtschen uitlegger, die nu in de Leuvehaven lag, dadelijk weer ter plaatse zou brengen. Het scheepsvolk was opgesloten in het raadhuis en, daar de regeering van Dordt, eerst vriendelijk doch te vergeefs, vermaand had dit feit ongedaan te maken, moest zij nu wel den weg van justitie volgen, vreezende, dat haar burgers anders in hun rechtmatige woede naar de wapens zouden grijpen.

De lezing van Rotterdam daartegenover was, dat juist zij de zaak zoo beleefd mogelijk behandeld had. De Dordtsche kapitein, Cornelis Theunisz., was dadelijk ingekwartierd bij Cornelis de Graeff, kapitein van den Rotterdamschen uitlegger; de schipper en bootsgezellen waren eerst wel op de gijzelkamer gebracht, doch twee dagen later, onder handtasting, eveneens bij genoemden kapitein gehuisvest. Tegen den schipper had men anders alle reden om streng op te treden. Hij was de schuld geweest van het aanhalen van Jan Dircxz., wiens doen en laten hij te Rotterdam bespied had en wien hij van deze stad af gevolgd was. Ook Adriaen van Bouckhoven had 25 Juli 1618 zijn aanhaling aan hem te wijten gehad.

Voor Dordt was hier slechts sprake van schending van haar stapelrecht, wat bij de ordinaris justitie thuis behoorde. Zij erkende den prins en de Staten hierin niet als scheidsrechters en weigerde „plat” met hen over deze zaak te confereeren. Voor Rotterdam ging het om de principieele kwestie, of westersche wijnen niet of wel stapelvrij waren. Zij was er wel toe genegen het Dordtsche wachtschip te ontslaan, mits tegen vrijlating van de in Dordt gevangen gehouden schippers. Het advies van den prins om Dordt gunstig te stemmen door den Rotterdamschen uitlegger terug te roepen, viel echter niet in goede aarde en de Rotterdamsche gedeputeerden verklaarden zelfs in de Statenvergadering van 1 Maart de voorgestelde belastingen niet te mogen goedkeuren, eer de zaak met Dordt geschikt was. Een commissie van vier personen uit de Staten hield in beide steden besprekingen met de vroedschap doch overeenkomst scheen niet bereikt te kunnen worden. De gewone

gedeputeerden van Rotterdam benevens drie vroedschapsleden en twee advocaten begaven zich 4 Maart naar Dordt om met de commissie, welke daar zitting hield, overleg te plegen. De beide advocaten namen en passant op de Lek bij het Slikkerveer, de plaats der wederrechterlijke handeling van de Maasstad, het exploit van den Hoogen Raad in ontvangst. Rotterdam beloofde eindelijk het opgebrachte wachtschip vrij te laten en de manschappen te ontslaan, Dordt liet er zich toe vinden in Den Haag te verschijnen voor een commissie bestaande uit prins Maurits, graaf Willem van Nassau, den heer van Obdam, den heer van Sommelsdijk en den tesorier De Bie, voor wie ook Rotterdam haar zaak bepleitte, terwijl het proces voor den Hoogen Raad opgeschort werd. Blijkens verslag van de commissie aan de Staten was 21 Maart het resultaat hunner bemoeiingen nog allesbehalve bemoedigend en zoo kon het niet blijven, meenden zij „uyt sorge van meerder dadelickheden ende verbitteringe”. De Rotterdammers verklaarden tegenover een burgerij te staan, die door de tegenwoordige verandering in de regeering „niet weinigh affkeer van haare Magistraaten is hebbende” en zij moesten dus wel eischen, opheffing van het arrest op haar schepen, vrijlating van schipper Jan Dircxz. en de belofte, dat Dordt zich van aanhalingen zou onthouden, totdat het hoofdgeschil was opgelost; aan welke eischen de laatstgenoemde stad beslist weigerde te voldoen.

Den 25sten Maart zeilde daarom kapitein Cornelis de Graeff op last van de vroedschap schipper Adriaen Adriaensz Cranckhooft (= van Bouckhoven) tegemoet, daar deze, met convooi naar Gorkum gegaan en nu op den terugweg bij Dordt veel schepen had zien kruisen en vreesde, dat men op hem loerde. Den volgenden dag ontdekte de Dordtsche uitlegger het verwachte schip bij den Bout, een half uur beneden Gorkum, en beval den schipper te strijken, wat kapitein De Graeff evenwel belette als strijdig met zijn instructies. De uitlegger gaf daarop vuur met twee metalen stukken en een paar steenstukken met het gevolg dat zes à zeven matrozen gewond werden. Nadat er driemaal was losgebrand, beantwoordde De Graeff het vuur, maar door

windstilte moest hij het schip in handen der Dordtenaren laten. Bij het bericht van deze „wreede ende vyandelycke daet” liep natuurlijk te Rotterdam alles te hoop en de be-roering werd nog heviger, toen 's nachts een der gekwetsten aan zijn wonden stierf.

Welke Rotterdammer kon nu nog aan een compromis denken? Den volgenden morgen verscheen de kapitein met zijn getuigen voor de vroedschap om het gebeurde mee te deelen; daarna werden zij onder eede door schepenen verhoord en ten slotte trokken zij met gedeputeerden naar Den Haag om verslag uit te brengen aan den prins, die, hopende een minnelijke schikking tot stand te kunnen brengen, afgevaardigden van beide steden juist tegen dezen dag bescheiden had. Zonder verwijl zond de stadhouder nu een commissie van drie leden naar Rotterdam en Dordt om een onderzoek in te stellen en moeite te doen om verdere vijandelijkheden te voorkomen. In alle vroegte vergaderde deze den 28sten te Rotterdam met schout, schepenen, burgemeesteren en enkele vroedschapsleden en slaagde er tenminste in den uitlegger dezer stad, sinds den vorigen dag weer op stroom liggende, te doen terugroepen. De nieuwe inbeslagneming van den Dordtschen uitlegger, die nog altijd in de Leuvehaven lag, kon zij echter niet opgeheven krijgen. Daarop gingen de heeren naar Dordt, doch zonder dat het hun gelukt was de gemoederen in de Maasstad tot kalmte te brengen. De gekwetsten en de familie van den doode eischten schadevergoeding en de stad meende met niet minder tevreden te kunnen zijn dan met dadelijk ontslag uit het arrest te Dordt van hun schipper en schuit.

Dordt had getriomfeerd, doch reeds den volgenden dag maakte haar overmoedige stemming eveneens plaats voor woede, wraakgeschreeuw en strijdlust. Wat er dien dag gebeurd is, kan men dan ook wel een ongehoord feit noemen. Haar gedeputeerden Pompers de Roover, schepen, Cornelis Adriaensz. Teresteyn, oud-raad en tesorier en Jacob Berck, ridder, eerste raad, pensionaris en secretaris der stad, die op hun reis van Den Haag naar Dordt om een voorslag tot schikking van den prins over te brengen, Rotterdam passeerden, werden daar afgewacht door een bode of roede-

drager dezer stad en daarna door den baljuw gearresteerd op verzoek van de naaste bloedvrienden van den in den slag gebleven Adriaen Marinusz. en op verzoek der gekwetsten. Mr. Andries de Witt, raad van Dordt, die ook tot het gezelschap behoorde, liet men gaan om zijn ambt van tijdelijk advocaat van Holland¹⁾. Onder geleide van gerechtsdienaars en natuurlijk omstuwd door een groote hun niet welgezinde menigte – het was midden op den dag –, begaven de heeren zich naar de herberg De Toelast op de Hoogstraat, waar zij eerst op hun woord gevangen bleven, doch daarop onder bewaking gesteld werden. Mr. de Witt deelde de zaak natuurlijk in geuren en kleuren mee in Dordt en de gevangen heeren wendden zich dadelijk tot het Hof van Holland met verzoek den officier van Rotterdam te gelasten, hen dadelijk „kosteloos en schadeloos” te ontslaan en bij weigering van dezen den deurwaarder en den procureur-generaal van het Hof te zenden om hen in vrijheid te stellen.

De Rotterdamsche overheid hield zich officieel geheel buiten de zaak. De prins en de commissie hadden er immers op aangedrongen geen „feitelijkheden” te plegen en dat had zij beloofd. Om nu daarmee niet in conflict te komen had de baljuw de arrestatie gedaan geheel op eigen naam krachtens zijn ambt en van wege de belanghebbenden. De vroedschap weigerde daarom ook zich met de zaak te bemoeien en haar invloed aan te wenden om de gevangenen tegen borgstelling ontslagen te krijgen. Zij mocht tegenover de beleedigde burgerij niet meewerken om „de Justitie de handt te sluyten”. Een verzoek van Dordt aan officier en schepenen om provisioneel ontslag zou echter in overweging genomen worden! Daartoe verwaardigde echter Dordt zich niet en de commissie kon de gevangen heeren er ook niet toe bewegen cautie te stellen.

Waarschijnlijk zijn de Rotterdamsche heeren zelf wel wat geschrokken van de uitwerking van het laatst gebezigde rechtsmiddel. Zij vaardigden tenminste twee burgemeesters en een der secretarissen naar den prins af en op diens advies deelde de baljuw 30 Maart om 4 uur den drie gevangenen

1) Na de gevangenneming van Oldenbarnevelt nam hij van Augustus 1618 tot 1621 het raadpensionarisschap waar.

mee, dat zij vrij waren, doch hij zich zijn recht voorbehiel tegenover Dordt. Een paar uur later kwamen deurwaarder en procureur-generaal van den Hoogen Raad om de heeren op last van dat gerechtshof te ontslaan, doch zij konden zich nu bepalen tot indaging van de Rotterdamsche regeering op 15 April in zake die beleediging de stad Dordt aangedaan.

Het is weer een kraakeel zonder einde. Rotterdam wil wel wat toegeven, mits Dordt ook enkele concessies doet en deze laatste stad is tot niets bereid. Rotterdam heeft nu de gevangenen ontslagen en wil den uitlegger teruggeven, maar ook zij moet haar schuit terug hebben en de belanghebbenden moeten schadeloos gesteld worden; dan zal men de arresten van den officier c.s. „quiteeren ende gecompenseert achten” tegen de intrekking van die actie wegens offensie. De Maasstad vond haar aanbod werkelijk heel royaal en zij deed dit alleen terwille van de goede nabuurschap; zij had immers, oordeelde zij, veel meer reden om zich beleedigd en verongelijkt te gevoelen! Zoo dacht de diep verontwaardigde Merwedestad er echter niet over; zij wilde volkomen genoegdoening hebben, vond het evenwel volstrekt niet noodig iets daartegenover te stellen.

De conferentie van 4 April bij den prins leidt dan ook tot niets. Tevergeefs verklaart Rotterdam, dat de Dordtsche afgevaardigden niet gearresteerd zijn om te ze beleedigen; maar zij kwamen op een heel ongunstig tijdstip, toen de gedoode juist begraven werd en één der gekwetsten op sterven heette te liggen. Het was werkelijk een uittarting, om zoo openlijk op klaarlichten dag door de stad te passeeren en de baljuw had feitelijk door ze in hechtenis te nemen de heeren behoed voor de woede van het volk, dat toch zeker niet ten onrechte verbitterd was. De heeren van Obdam en van Sommelsdijk konden Dordt niet tot rede brengen en, toen de uitlegger van die stad op last der Staten 9 April eindelijk teruggebracht werd naar het Slikkerveer, protesteerden de Dordtsche gedeputeerden heftig bij deze commissie, omdat notabene die daartoe volstrekt niet het recht had doch Rotterdam verplicht was dit te doen. Het is te begrijpen, dat onder zulke omstandigheden de onderhandelingen maar afgebroken werden. Beide steden

waren nu gewikkeld in verschillende processen tegen elkaar, voor den Hoogen Raad, voor het Hof en dan nog was er het hoofdgeschil over den stapelvrijdom van westersche wijnen, dat nu ook bij den Hoogen Raad aanhangig was.

De wijnschepen gingen intusschen ouder gewoonte weer langs Dordt, zonder zich om het stapelrecht te bekreunen, doch op raad van den prins zonder convooi om geen aanstoot te geven. Geen oogenblik echter dacht Rotterdam, dat Dordt dit lang zou toelaten. 8 April was er dan ook al weer een aanhouding; latere schepen met wijn geladen kregen dus opnieuw begeleiding, doch, toen Dordt ze ongehinderd liet passeeren, trok men in Juni dat convooi weer in. Den 17den Juni rapporteerden burgemeesters aan de vroedschap, dat de schepen van Jan Symons en van Leenert Henricxsz. Maeckrook, die beide al sinds een jaar met wijn gevaren hadden, waren opgebracht. Er waren dus nu drie schepen van Rotterdam in Dordt. Tot de door de vroedschap 19 April j.l. eenparig goedgekeurde contra-arreste besloot men dus zonder dralen zijn toevlucht te nemen en alle schepen van Dordt de Lek of den IJsel opvarende als tegenmaatregel aan te halen, „mitsgaders ook de waterschepen „binnevaarders ende anderen de oude Maze op- en afvarende”. Het schip van Abraham Claesz. met veertig man en de uitlegger onder Cornelis de Graeff werden er dadelijk op uitgestuurd.

Twee kolenschepen op Schotland, zoogenaamde „Lonnevaarders” onder de schippers Cornelis Aertsz. en Jacob de Keth en een waterschip onder den Enkhuizer schipper Joris Dircxsz. waren de eerste slachtoffers. De kolenschepen hadden op de reede van Den Briel op gunstigen wind gewacht en waren 19 Juni met zonsopgang van plan te vertrekken, toen de beide ten oorlog uitgeruste schepen van Rotterdam, bemand met soldaten en scheepsvolk, dreigende met musketten, bloote sabels, grof geschut en brandende lonten, hen hadden overvallen, het volk gevangen genomen en nog vóór den middag naar Rotterdam gebracht. Na noen trof eenzelfde lot den waterschipper bij Blankenburg, die op de bedreiging van Cornelis de Graeff te zullen schieten, zich overgaf. Een waterschip van de zoutkeet van Cornelis Adriaensz. Teresteyn, tesorier van Dordt, dat zee-

waarts ging om water te halen, ontkwam het gevaar nog net. De drie schippers dienden een protest in bij burgemeesters en kregen geen ander antwoord dan van een hunner, „dat hij hoorde en sach”. Daarna zonden zij een rekest in bij den Hoogen Raad om hun beklag te doen, want het ging toch niet aan op de publieke stroomen en op plaatsen, waar Rotterdam gezag noch jurisdictie had, schepen niet alleen van Dordtsche burgers te nemen, maar zelfs van een burger van Enkhuizen, die niets te maken had met al die kwesties tusschen Rotterdam en Dordt. De Hooge Raad zond 22 Juni zijn deurwaarder naar Rotterdam om aan burgemeesters zijn exploit te doen, maar dezen weigerden dat aan te nemen, deden verder alsof ze geen kennis droegen van den inhoud daarvan en toen later de deurwaarder en de procureur-generaal de aangehaalde schepen kwamen ontslaan, verkoos de baljuw zijn medewerking niet te verleen. Onderwijl had Rotterdam 24 Juni een rekest bij de Staten ingediend en drong zij door haar gedeputeerden er herhaaldelijk bij den prins op aan, te zorgen, dat de justitie ook *haar* rechten niet vergat en neutrale rechters in de hoofdkwestie benoemd werden. Den Briel, natuurlijk vervolgen over de schending van haar reede, trachtte men zoo goed mogelijk tevreden te stellen.

Ook nadat die eerste aangehaalden door de hooge justitie waren ontslagen, ging Rotterdam door met schepen op te brengen, terwijl Dordt zich in dezen tijd onthield van geweld, misschien niet ten onrechte meenende sterker te staan door alleen haar stapelrecht te verdedigen en dat de buitensporigheden van de tegenpartij de publieke opinie wel naar haar kant zouden doen overslaan. Haar politiek van niet toegeven zou ten slotte wel verlamdend op dien strijd lust van Rotterdam werken, welke stad bovendien bezig was ook andere steden tegen zich in het harnas te jagen.

Hoe naïef klinkt de verzuchting van Dordt, dat de handelwijze van Rotterdam strekt „tot inbreuck van de rechten ende vrijheeden van dese landen, verhinderinge van 't gebruyck van de publycque stroomen ende van de gemeyne navigatie"! Dat was precies dezelfde klacht nu al sinds eeuwen geslaakt door hen, die opkwamen tegen Dordt met

haar den handel fnuikend stapelrecht. De Hooge Raad had de zaak verwezen naar het Hof en 1 Juli verschenen beide partijen daarvoor. Het bleek, dat Rotterdam met haar uitlegger den geheelen IJsel beheerschte. De Rotterdammers kwamen er rond voor uit, dat zij Dordt eens den last hadden willen laten voelen, welken die stad hun schippers en nering aandeden; zes schippers waren er nog aangehouden, een kolenschipper hadden zij laten gaan. Dordt vond zich zelf zeer gematigd, dat zij niettegenstaande haar recht nog maar twee Rotterdamsche schippers in arrest hield en de zaak van vier andere schepen aan het Hof had opgedragen. In de hoofdkwestie wilde Rotterdam zich niet onderwerpen aan een uitspraak van het Hof; mochten echter de Staten of de prins het Hof in dit geval als rechters aanwijzen in hun plaats, dan wilde zij zich daarbij wel neerleggen. De Rotterdamsche vroedschap hechtte dus 4 Juli haar goedkeuring aan het den vorigen dag door het Hof en den prins voorgestelde provisioneel accoord of interim van een maand. De twee uitleggers werden teruggeroepen en ontwapend, de manschappen afgedankt, de aangehouden schepen, personen en goederen ontslagen en Rotterdam stelde zich borg voor de te Dordt in arrest zijnde schepen, schippers en goederen.

Dordt was evenwel niet van plan zich zoo gauw gewonnen te geven en zocht steeds uitvluchten. En telkens maar weer ontboden het Hof en de prins de twistende partijen voor zich en reisden leden van dit rechterlijk college heen en weer om te bemiddelen. Den 11den Juli kreeg Dordt van den prins een ernstige vermaning om mee te werken tot het doen terugkeeren van de rust. De gedeputeerden beloofden hun principalen de woorden van Z.Exc. te zullen overbrengen! Den 12den verschenen Cornelis Cornelisz. Matelief en Abraham de Reus als afgevaardigden van Rotterdam voor het Hof. Hunne stad, zoo pleitten zij, had volkomen aan het decreet van 3 Juli voldaan, maar Dordt was geheel in gebreke gebleven, niettegenstaande haar de cautie voor het daar aangehoudene was aangeboden. Na lang aandringen hadden zij daarvoor niet anders kunnen krijgen dan een „simpele receptisse”, alleen door een klerk geteekend. Dordt mocht zich

dan beroepen op haar plicht om haar burgers genoegdoening te verschaffen, de Rotterdamsche regeering zag ook geen kans meer haar burgerij rustig te houden en het zou ten slotte op nieuwe verbittering uitloopen. Aan Rotterdam werd nu verzocht om gedurende eenige dagen geen wester-sche wijnen te vervoeren.

Het Hof wees een aan haar gericht rekest van Dordt om haar bezwaren tegen het decreet nader te mogen uitleggen van de hand en deelde eindelijk den 16den kort en goed aan deze stad mee, dat het decreet een officieele uitspraak was, waarvan geen appèl was toegestaan, zoodat er alleen te gehoorzamen viel. Een uitstel tot den volgenden avond was al wat gedeputeerden voor het laatst konden verkrijgen. Den 18den Juli 's morgens vóór negen nog kwamen de schout en een gedeputeerde van Dordt met de boodschap, dat de stad zich nolens volens zou schikken en twee aangehouden personen en schepen ontslaan. Den 20sten verklaarden nu het Hof en de prins na nogmaals beide partijen gehoord te hebben de zaak der verschillende aanhalingen geëindigd, waarbij Dordt niet kon nalaten te protesteeren tegen dat gelijkstellen van haar aanhalingen met die van Rotterdam; zij toch deed die via juris, van Rotterdam was het eenvoudig geweldpleging.

Zoo de provinciale raden en de prins de zaak hiermee geëindigd achtten, hebben zij zich wel zeer misrekend. Rotterdam wilde niet ingaan op Dordt's eisch wat de plaats van aantekening der westersche wijnen betrof en Dordt had zich niet aan dat provisioneele accoord van 3 Juli gehouden; zij had Lenert Henricxsz. Maekroock niet evenals de beide andere schippers ontslagen. Het Hof kon den 22sten, 's morgens voor noen, de heeren Nobel, Reus en Smoutius niet tot toegeven bewegen; de na noen ontboden heeren Muys en Verburch uit Dordt meenden het nog wel ééns te kunnen worden over die aantekening der wijnen, doch met Lenert Maekroock had men een accoord aangegaan en die zaak was dus uit. Beide partijen kregen ten slotte de ernstige waarschuwing, dat het tijd werd aan deze onverkwikkelijke zaak een einde te maken en niet op allerlei kleinigheden te letten. Het Hof besliste 30 Juli in overleg met den prins,

dat Dordt schipper Maeckroock ook zou ontslaan en nam verder de regeling van Dordt voor de westersche wijnen aan, maar voor een maand. De zaak bleef dus onopgelost en beide partijen zouden 7 Augustus weer door dit college gehoord worden.

Zeer fragmentarisch is, wat wij verder nog van het verloop van deze kwestie te weten komen. Blijkens vroedschapsresolutie van 5 September 1619 was het proces voor den Hoogen raad, waarin Rotterdam en Dordt beide als eischers en verweerders optraden, in de vacantie zoover afgewikkeld, dat de uitspraak aanstaande was en aan gedeputeerden werd dus aanbevolen den prins te verzoeken daarbij tegenwoordig te zijn. Verschillende Rotterdamsche wijnhandelaars¹⁾ hadden getuigenis afgelegd en het aantal gewichtige documenten ter staving van de stapelvrijheid der westersche wijnen in het proces overgelegd scheen gegronde hoop te mogen geven op een voor Rotterdam gunstige uitspraak. De opdracht dienzelfden 5den September aan gedeputeerden gegeven, om met de advocaten Van der Goes en De Bruyn een rapport te vragen, „off de riviere van de IJssel het stapelrecht van Dordrecht subject is of niet” en dan te beslissen of het toch niet aanbeveling zou verdienen om medewerking te verleenen aan het plan om den IJssel uit te diepen en een nieuwe vaart te maken door de Betuwe van Bommel naar Kuilenburg en zoo in den IJssel, of, zooals Utrecht wilde, vandaar naar den Rijn, bewijst echter hoe onzeker Rotterdam zich gevoelde in zake dat stapelrecht.

Begin October hielden het Hof en de prins zich weer bezig met het opstellen van een compromis. 14 October meenden zij aan beide partijen een aannemelijk compromis te kunnen voorstellen en ontboden zij tegen 29 October de beide steden „ten fine van accordt”. De Rotterdamsche gedeputeerden kregen van hun principalen de boodschap mee geen enkel accoord te aanvaarden dan met handhaving van volkomen vrijdom van stapelrecht op de westersche wijnen en dus alleen te bewilligen in een aangifte daarvan,

1) Jan Gillisz. Poppe, Jacob van Aeckerlack, Jacob Jansz. Neuyen, Pieter Mathijsz., Revixit van Naersen, Jan Soury, Hans Prins en Jan Jansz. Kalff.

als die de Lek of Merwede opgevoerd werden, mits die te Rotterdam en op kosten van Dordt zou geschieden volgens een door de justitie te betalen tarief.

Na den storm is er dan stilte tot 16 Maart 1620, wanneer wij de vroedschap hooren delibereeren over de accommodatie, voorgeslagen door het Hof en den prins. Rotterdam en die met haar handel drijven zullen twintig jaar vrij zijn van het stapelrecht voor alle goederen bij het opvaren van Lek en Merwede tegen een jaarlijksche contributie aan Dordt „al sonder praejudicie” wat de principieele kwestie betreft, m.a.w. die zal zoolang opgeschort worden. En dat was het juist, wat Rotterdam niet wilde; zij had nu genoeg van al dat uitstellen en verlangde een definitieve uitspraak. Bovendien zouden de andere hangende processen hiermee niet uit zijn. Eenparig stemde men dan ook tegen dat accoord, dat de onlusten niet zou doen ophouden. Den 19den Maart zien wij dan gecommiteerden van Rotterdam en den secretaris Smoutius in de raadkamer van het Hof die beslissing aan dat college mededeelen. Ten einde raad brengt dan de president hun onder het oog, dat als dit accoord „den heeren nyet en smaecte” zij zelf den prins dan maar een betere oplossing aan de hand moeten doen. Onder duizend excuses, dat zij slechts volgens hun lastgeving handelden en met hartelijken dank aan Z. Exc. en de raden voor hun ijver en zorg in dezen namen de heeren afscheid. Den 19den Mei 1620 kwamen zij daarop nog eens ten huize van president Cromholt om hetzelfde besluit van hun principalen over te brengen.

Hoe de twist ten slotte is afgelopen? Rotterdams vrijdom voor westersche wijnen is niet officieel erkend. Daarvoor had Dordt te veel invloed in de hooge colleges van staat en had het land Dordt's geld te veel noodig, maar het stapelrecht heeft wel een veer moeten laten en is ook in dit geval geheel een tol geworden.

In 1624 was de procedure voor den Hoogen Raad nog niet beslist, maar uit een memorie d.d. 12 Mei 1650, aan burgemeesters en regeerders van Rotterdam gericht, blijkt, dat de namen der schippers en de hoeveelheid wijn van beneden naar boven gaande, toen nauwkeurig door den uitlegger van

Dordt werden aangeteekend om later daarvan „het out recht te doen betaalen, dat sedert de questie tusschen Rotterdam en Dordt opgehouden is en alsoo bij provisie op 6 stuivers is gestelt”. Een provisioneel accoord blijkt dus toch tot stand gekomen te zijn.

BELASTING VAN DE SPULLEBAZEN

Recognitiën op de toonspellen op de jaarmarkt 1804¹⁾ ten behoeve van de weezen.

C. van Dinsen junior, Schouwburgh 250 gld. Lion Kinsbergen, Paardrijders 200 gld. Tourniere en Eckhorst, Paardrijders 200 gld. Casorti, Exercitien Elastique 150 gld. Olivier, Chineesche Schimmen 100 gld. N. Britting, Marionetten 28 gld. Ch. Sisenis, Marionetten 18 gld. L. Lamee, Kleine Toneelstukken 15 gld. P. Frasa, Konststukken der natiën 12 gld. H. Sampemon, Wasschebeelden 12 gld. Pr. Bekkers, Wasschebeelden 12 gld. Bennie, Politique Wiskonst 12 gld. Wed. de Vries, Sprekende Beelden 21 gld. S. Eckhorst, Aapjes en vogelen 10 gld. J. Volmer, Mallemolen 3 gld. van der Kamp, Mallemolen 3 gld. J. Rotteveel, Mallemolen, 3 gld.

Rekening van G. van den Bergh, eerste commies ter thesaurie. 24 October 1804. Portef. Weeshuis.

1) J. A. Langendijk heeft van deze kermis een tekening in kleuren gemaakt, R. I 1504, die gereproduceerd is in het Jaarboekje van 1894.